

למה סוציאליזם?

:: אלברט איינשטיין

תרגום ועריכה: יפתח גולדמן

מאמר שכתב אלברט איינשטיין לכתב העת הסוציאליסטי האמריקני

'Monthly Review', לרגל צאת הגליון הראשון, מאי 1949.

בתרגום לעברית הושמטו קטעים מהמאמר לשם קיצור. אפשר לקרוא את המאמר

המלא (באנגלית), בכתובת: <http://www.monthlyreview.org/598einst.htm>

קולות רבים מספור מכריזים מזה זמן כי החברה האנושית עוברת משהו, שיציבותה מתערערת באופן חמור. מצבי משבר כאלה מתאפיינים בכך שהפרטים מרגישים אדישות או אף עוינות כלפי קבוצות ההשתייכות (הרחבות או המצומצמות) שלהם. על-מנת להמחיש את כוונתי, הרשו לי להזכיר כאן התנסות אישית: שוחחתי לאחרונה עם אדם אינטליגנטי ונעים הליכות והצגתי בפניו את חששותי מפני מלחמה [עולמית] נוספת, אשר לפי דעתי תסכן באופן חמור את קיומה של האנושות. טענתי שרק התארגנות על-לאומית עשויה לספק הגנה בפני סכנה זו. על-כך השיב האורח שלי בשקט ובשלוה: "מדוע אתה כה מתנגד להעלמות הגזע האנושי?"

אני משוכנע, שלפני מאה שנים לא היה שום אדם מבטא עמדה דומה בקלות כה רבה. זוהי עמדה של אדם שניסה לשוא להשיג איזון בנפשו, ואיבה, פחות או יותר, את התקווה להצליח בכך. זהו ביטוי של בדידות מכאיבה ושל ניתוק, אשר מהם סובלים אנשים רבים כל כך בימינו. מה היא הסיבה? האם יש מוצא?

[...]

כשאנו שואלים את עצמנו, כיצד יש לשנות את מבנה החברה ואת הגישה התרבותית של בני האדם על מנת לעשות את החיים האנושיים מלאי סיפוק ככל האפשר, עלינו לזכור כל הזמן כי יש תנאים מסוימים שאותם אין אנו יכולים לשנות. [...] טבעו הביולוגי של האדם הוא למעשה בלתי נתון לשינויים. יתרה מזאת, ההתפתחויות הטכנולוגיות והדמוגרפיות במאות השנים האחרונות יצרו תנאים שהם עובדה מוגמרת. במציאות של אוכלוסיות המיושבות בצפיפות יחסית, התלויות במוצרים שהם חיוניים להמשך קיומן, חלוקת עבודה מסועפת ומגוננת ייצור ריכוזי מאוד הם בבחינת הכרח. התקופה שבה יכלו פרטים או קבוצות קטנות

האם מן הראוי שאדם, שאינו מומחה בכלכלה ובמדעי-החברה, יביע עמדות בנושא 'סוציאליזם'? אני מאמין [...] שאכן ראוי הדבר. [...] סוציאליזם מכוון למטרות חברתיות-מוסריות. המדע, לעומת זאת, אינו יכול להציב מטרות, ועוד פחות מכך יכול לגרום, שמטרות אלה יכנסו אט אט ללבותיהם של בני האדם. לכל היותר מסוגל המדע לספק אמצעים להשגתן של מטרות מסוימות. אך את המטרות עצמן מנסחים אישים בעלי אידיאלים מוסריים נעלים, ואז (אם אין המטרות הללו עקרות מיסודן, אלא מלאות חיים ועוצמה), מאמצים ונושאים אותן קדימה המוני בני-האדם, הקובעים (בדרך שהיא בחלקה בלתי-מודעת) את התפתחותה האיטית של החברה.

לכן עלינו להזהר שלא להפריז בהערכתם של המדע והשיטה המדעית כשמדובר בבעיות אנושיות; ואל לנו להניח שרק למומחים [של מדעי החברה והכלכלה] זכות להביע דעה בשאלות הנוגעות לארגונה של החברה.

טענתי שרק התארגנות על-לאומית עשויה לספק הגנה בפני סכנה זו. על-כך השיב האורח שלי בשקט ובשלוה: "מדוע אתה כה מתנגד להעלמות הגזע האנושי?"

קצה הקרחון

הפרת החיים

מגמות הפרטה לא עוצרות במפתן ביתנו. חברה חדשה המגדירה עצמה כחברה לשירותי סגנון חיים לפרט, למשפחה ולמשק הבית (SOLS) מציעה לעשות עבורנו את כל מה שעד כה לא הצלחנו לרכוש בשוק החופשי ונאלצנו לעשות בעצמנו. מעבר לשירותי הניקיון והשמרטפות החברה מציעה לפטור אותנו מעוד כמה מטלות חיים מעיקות. שימו לב למסי פנינים: בייבית'צ'ר - חוויות העשרה לילדים בשעות הפנאי בבית (שאני אשחק ????) דגיטלר השקיית עציצים בעת חופשה (לא צריך לפתח יחסים עם השכנים) עוזר אישי שהוא מעין מארגן חיים הדואג לכל צרכיכם באופן אישי (ככה במקור!) שרות תזכורת טלפוני (למה רק להזכיר, אם כבר אז עד הסוף...) והשיא, שימו לב: מקריאי ספרים (ללא מילים...) והשאלה המתבקשת מה נעשה אנחנו ללא אנחנו

תהיה זו הגזמה קלה בלבד
לומר שהמין האנושי יצר
כבר למעשה קהילת יצרנים
וצרכנים המקיפה את
הפלנטה כולה.

לנגד עינינו מופיעה קהילה
ענקית של יצרנים, שחבריה
נאבקים כל הזמן לגזול איש
מרתעה את פריה של העבודה
המשותפת - לא באלימות,
אלא, על-פי-רוב, מתוך ציות
נאמן לחוקים.

על-פי ערכם של מוצרי עבודתו.
ההון הפרטי נוטה להתרכז בידיים מועטות, גם
בגלל התחרות שבין הקפיטליסטים, וגם משום
שההתפתחויות הטכנולוגיות וחלוקת העבודה
המסתעפת מעודדות יצירתן של יחידות ייצור
גדולות על-חשבונן של הקטנות. התוצאה
של התפתחויות אלה - הווצרות אוליגרכיה
של הון פרטי, שאת כוחה העצום אי אפשר
לרסן גם בחברה המאורגנת באופן דמוקרטי.
שכן, החברים בבתי המחוקקים נבחרים על-
ידי מפלגות פוליטיות, שבמידה רבה ממומנות
מכספם של קפיטליסטים פרטיים (או נתונות
להשפעות אחרות מצידם). קפיטליסטים אלה
מפרידים למעשה בין הבוחרים והמחוקק. כתוצאה
מכך, נציגי העם לא מגינים בצורה מספקת על
האינטרסים של קבוצות האוכלוסיה הפחות-
משגשגות. יתר על כן, בתנאים הנוכחיים, ההון
הפרטי שולט בהכרח, באופן ישיר או עקיף,
על מקורות האינפורמציה העיקריים (עיתונות,
רדיו, חינוך). משום כך, לאזרח הפרטי קשה
ביותר, ולפעמים אף בלתי-אפשרי, להגיע
למסקנות אובייקטיביות ולהשתמש בצורה
מושכלת בזכויותיו הפוליטיות.

התנאים השוררים בכלכלה המבוססת על בעלות
פרטית על ההון מתאפיינים, אפוא, בשני עקרונות
מרכזיים: ראשית, אמצעי הייצור (קפיטל) נתונים
בבעלות פרטית, ובעליהם משתמשים בהם כראות
עיניהם; שנית, הסכמי העבודה הם חופשיים
[ממגבלות]. כמובן, חברה קפיטליסטית "טהורה"
כזו אינה קיימת בשום מקום. בעיקר יש לציין
שהפועלים הצליחו להשיג, באמצעות מאבק
פוליטי ארוך וקשה, שיפור מסויים ב"חוזי העבודה
החופשיים" עבור קבוצות עובדים מסוימות.
אולם, בחשבון כולל, אין הכלכלה בת זמננו שונה
באופן משמעותי מקפיטליזם "טהור".
הייצור מתקיים לשם הרווח, לא לשם השימוש.
אין ערובה לכך שכל אלה המסוגלים ורוצים
לעבוד יוכלו תמיד למצוא עבודה; "צבא של
מובטלים" קיים כמעט תמיד. העובד נתון בחרדה
מתמדת לאובדן מקום עבודתו. כיוון שמובטלים
ומרוויחי-שכר-נמוך אינם יוצרים שוק רווחי,
הייצור של מוצרי הצריכה מוגבל, ומכך נובעים
קשיים עצומים. הקידמה הטכנולוגית מובילה
לא-פעם ליתר אבטלה, במקום שתביא להקלת
נטל העבודה עבור כולם. מניע הרווח, יחד עם
התחרות שבין הקפיטליסטים, אחראים לחוסר-
יציבות בצבירת ההון ובשימוש בו. חוסר-היציבות
מוליד תקופות מיתון שחומרתן עולה בהדרגה.
תחרות בלתי-מוגבלת מובילה לבזבוז עצום של
עבודה, ולהתנוונות המודעות החברתית של

לספק בעצמם את צרכיהם - תקופה זו, הנראית
במבט לאחור אידיאלית כל כך, חלפה לבלי שוב.
תהיה זו הגזמה קלה בלבד לומר שהמין האנושי
יצר כבר למעשה קהילת יצרנים וצרכנים
המקיפה את הפלנטה כולה.
כעת יכול אני להצביע בקצרה על מה שנראה
בעיני כמהותו של המשבר בזמננו. הדבר קשור
ביחסו של הפרט אל החברה. הפרט נעשה מודע
יותר מתמיד לתלות שלו בחברה. אולם אין
הוא חווה את התלות הזאת כדבר חיובי, כקשר
אורגני, ככוח מגן, אלא דוקא כאיום על זכויותיו
הטבעיות, או אפילו על קיומו הכלכלי. יתרה
מזאת, מצבו החברתי של הפרט מביא לידי ביטוי
מתמיד את הדחפים האגואיסטיים שבאישיותו,
בעוד שהדחפים החברתיים (החלשים יותר לפי
טבעם) הולכים ומתנוונים. כל בני האדם, ויהא
מעמדם החברתי אשר יהא, סובלים מתהליך זה
של התנוונות. אסירים שלא-מרצונם באגואיזם
הפרטי שלהם, הם מרגישים חסרי-בטחון, בודדים
ומנוודים מהנאות החיים הפשוטות והתמימות. רק
בהקדשת עצמו לחברה יכול אדם למצוא טעם
בחיי הקצרים ורצופי התלאות.

האנרכיה הכלכלית של החברה הקפיטליסטית
בצורתה הנוכחית היא, לדעתי, מקור הרעה
האמיתית: לנגד עינינו מופיעה קהילה ענקית של
יצרנים, שחבריה נאבקים כל הזמן לגזול איש
מרעהו את פריה של העבודה המשותפת - לא
באלימות, אלא, על-פי-רוב, מתוך ציות נאמן
לחוקים. מבחינה זו חשוב לזכור שאמצעי הייצור
(כלומר, כל יכולת הייצור הנחוצה לשם הפקתם
של מוצרים לצריכה ושל הון נוסף) עשויים להיות,
באופן חוקי, רכושם הפרטי של אנשים מסוימים,
וזה אכן המצב בדרך-כלל [בחברת זמננו].
לשם הפשטות בדיון שלהלן, אכנה 'פועלים' את
כל אלה שאין להם חלק בבעלות על אמצעי
הייצור (אף אם אין זו המשמעות המקובלת
של המושג). בעל אמצעי הייצור נמצא בעמדה
המאפשרת לו לרכוש את כוח עבודתם של
הפועלים. מתוך השימוש באמצעי הייצור,
הפועלים מייצרים מוצרים חדשים שהופכים
רכושו של בעל ההון, הקפיטליסט. העניין המהותי
בתהליך זה הוא היחס שבין מה שמייצר העובד
לבין התשלום שהוא מקבל (כששני אלה נמדדים
בערכים ריאליים). ככל שהסכמי העבודה הם
"חופשיים", מה שמקבל הפועל נקבע לא על-פי
ערכם האמיתי של המוצרים שייצר, אלא על-פי
צרכי הקיום המינימליים שלו, ועל-פי הביקוש
הקפיטליסטי לכוח עבודה ביחס למספר הפועלים
המתחרים על המשרות. חשוב להבין שאפילו
מבחינה תיאורטית, אין שכרו של הפועל נקבע

במקום להלל את הכוח וההצלחה כפי שעושה החינוך במצב החברתי הנוכחי. יחד-עם-זאת חייבים לזכור, שכלכלה מתוכננת עדיין אינה סוציאליזם. כלכלה מתוכננת, כשלעצמה, עשויה להתקיים יחד עם שיעבוד מוחלט של הפרט. על-מנת להגשים סוציאליזם יש למצוא פתרון לכמה בעיות סוציו-פוליטיות קשות ביותר: כיצד אפשרי הדבר, לאור הריכוז [centralization] מרחיק הלכת של הכוח הפוליטי והכלכלי, למנוע הווצרותה של בירוקרטיה כל-יכולה ומשולחת-רסן? כיצד ניתן להגן על זכויות הפרט ולהבטיח בכך משקל נגד דמוקרטי לכוחה של הבירוקרטיה? השיבות ראשונה במעלה נודעת להבהרת המטרות והבעיות של הסוציאליזם בעידן זה של שינויים. היות שבתנאים הנוכחיים הדיון החופשי ונטול העכבות בבעיות אלה הפך לטאבו, אני רואה ביסודו של כתב-עת זה שרות חשוב לציבור.

הפרטים, שאותה הזכרתי קודם לכן. התנוונות זו של הבריות היא בעיני הרעה הגדולה ביותר הנובעת מן הקפיטליזם. כל המערכת החינוכית שלנו סובלת מרעה זו. התלמיד, שמשננים לו חזר ושנן גישה תחרותית מוגזמת, לומד, כהכנה לקריירה העתידית שלו, להעריך את ההצלחה הרכושנית. משוכנע אני, כי יש רק דרך אחת לתיקון של הרעות הללו, והיא: כינונה של כלכלה סוציאליסטית, ובצידה מערכת חינוך שתהיה מכוונת למטרות חברתיות. בכלכלה מעין זו, החברה עצמה היא הבעלים של אמצעי הייצור, והיא המפעילה אותם על-פי תכנון. כלכלה מתוכננת, המתאימה את הייצור לצרכי הקהילה, תחלק את העבודה הנחוצה בין כל אלה המסוגלים לעבוד, ותבטיח אמצעי מחיה לכל איש, אישה וילד. חינוכו של הפרט, בנוסף על קידום כשרונותיו האישיים המולדים, יעשה לפיתוח תחושת אחריות כלפי אחיו בני האדם,

תחרות בלתי-מוגבלת
מובילה לבזבז עצום של
עבודה, ולהתמוטת המודעות
החברתית של הפרטים,
שאותה הזכרתי קודם לכן.

:: עופר סיטבון

העכביש | מה ברשת?

<http://benyehuda.org/>

איפה אפשר לעיין במרבית יצירותיהם של ביאליק וברנר ואבן גבירול ורחל ויהודה הלוי מבלי לצאת מהבית? בפרוייקט 'בן יהודה'. על-פי החוק, כל יצירה שמחברה מת לפני יותר מ-70 שנה אינה מוגנת יותר בזכויות יוצרים, והיא עוברת לרשות הציבור הרחב. אסף ברטוב, צעיר נמרץ ובעל חזון, החליט לעשות מעשה, והקים בשנת 1999 אתר שמטרתו להעלות לרשת את 'נכסי הספרות העברית'. השיטוט באתר מאפשר לדלג בקלילות, חינם אין כסף, בין יצירותיהם של כל אלה ועוד רבים אחרים (ההתחייבות החגיגית המתנוססת באתר הינה "לעולם לא יידרש תשלום תמורת השימוש במאגר, ולא תוצגנה פרסומות בדפי האתר". אמן כן יהי רצון). הפרוייקט קיבל את השראתו מ'פרוייקט גוטנברג', המקבילה האמריקאית (www.gutenberg.net). את היצירות מעלים לרשת באופן ידני (כולל ניקוד!) עשרות מתנדבים. בסיפור הזה אפשר למצוא רכיבים הנדרשים מאוטופיה סוציאליסטית יפה: חזון, עבודת צוות, פעולה למען הכלל, חינוניות, וכמובן קריאת תיגר על שוק הסחורות הקפיטליסטי, בדומה ל'ויקיפדיה' (ראו חברה מס' 18) (אם כן, בניגוד אליה, פרויקט בן יהודה אינו יוצא כנגד מוסד זכויות היוצרים). איך נהיה אנו ללא ברנר?

<http://www.urpe.org/>

ה'איגוד למען כלכלה פוליטית רדיקלית' נוסד באקדמיה האמריקאית בשנת 1968 במטרה להוות במה אלטרנטיבית לחוקרים של חשיבה כלכלית שמאלית (מרקסיסטית, קיינסיאנית, פמיניסטית...). מטרה לא פחות חשובה של האיגוד היא הפצתה (הברוכה) של חשיבה זו לקהל הפעילים החברתיים הלא-כלכלנים. האתר עצמו מעוצב באופן פשוט ובסיסי למדי, אולם הוא 'עושה את העבודה': בחלק האקדמי שלו ניתן למצוא כתב-עת מקצועי (שמדגים כיצד ניתן לדבר 'כלכלית' גם מבלי להיות מילטון או סטנלי) וכן סילבוסים לקורסים אוניברסיטאיים העוסקים בהיבטים ביקורתיים שונים של הכלכלה, וגם - למורים לכלכלה בתיכונים. בחלק האקטיביסטי יש הפניות לאתרים רבים מהם ניתן לאסוף מידע בבחינת 'דע מה תשיב' וגם אפשרות להזמין מרצים 'אלטרנטיביים'. אקדמיה פעילה בחברה.

